

ESTEETTINEN YMPÄRISTÖSIVISTYS

YRJÖ SEPÄNMAA

50-vuotias Professoriliitto vastasi sosiaaliseen tilaukseen ottamalla juhlavuotensa 2019 teemaksi rohkeasti sivistyksen, tunnuslauseena ”Sivistyksen puolesta”. Keskustelua olivat pohjustaneet professorit Sari Kivistö ja Sami Pihlström teoksellaan *Sivistyksen puolustus* (2018).

Tarkastelen kysymystä oman alani, estetiikan, kannalta ympäristösivistykseen ja sen esteettiseen ulottuvuuteen keskittyen. Esteettisen, laajassa mielessä kauneuden, näen yhdeksi arvoalueeksi eettisen, emotionaalisen, ekologisen ja ekonomisen tapaan, samalla kun se on näiden muodostaman synteysin ominaisuus.

Sivistys viittaa yksilön ja yhteiskunnan kehitystasoon. Se ei ole olotila vaan pyrkimys, jota luonnehtii usko ihmisen kykyihin. Tiedot, taidot ja asenteet muodostavat kokonaisuuden. Siinä korostuu tiedon perustava merkitys. Tutkimuksen tehtävä on selvittää näiden kolmen liittoa ja niitä keinoja, joilla sivistystä voidaan tukea.

Puhutaan sivistyskansoista ja sivistysvaltioista, myös kehittyneistä maista ja kehitysmaista. On sivistyskieliä ja sivistysyliopistoja, on aatteellisia ja poliittisia sivistysliittoja ja -seuroja ja niissä tehtävää sivistystahtoon perustuvaa työtä. Sivistytään ja sivistetään. Sivistyspuhe ja -pyrkimys voi kuitenkin vääristyä leimaavaksi, mistä syystä sivistyspuhetta on ajoittain kartettu ja esitetty tilalle esimerkiksi humaania asennetta. Välttelyyn ei pidä antaa aihetta eikä suostua.

Ympäristösivistyksessä on kysymys ihmisen ja ympäristön välisen suhteen hoitamisesta. Sivistys velvoittaa ihmistä kehittämään tietojaan ja taitojaan, mutta myös tarkkailemaan asenteitaan, laajassa mielessä siveellisyyttään ja käytöstään.

Luonnontila on omaehtoisen kehityksen tulos ja sellaisena sivistyksen ulkopuolella, mutta ihmiselle ”valmisteoksena” mittaamattoman arvokasta perintöä. Luonnonsuojelusta huolehtiminen, miljöörakentaminen ja arkkitehtuuri esineympäristöstä yhdyskuntasuunnitteluun ovat näyttöjä yksilön ja yhteisön sivistystasosta ja -tahdosta. Ympäristö on esteettis-eettinen omakuvamme aivan kuin tekojen mukaan muuttuva maalaus Oscar Wilden romaanissa *Dorian Grayn muotokuva*. Sivistys-termin saksankielinen vastine, *Bildung*, viittaa kuvaan ja rakentamiseen.

Ympäristöestetiikka ympäristöfilosofian osana

Akateeminen filosofia pyrkii kokonaisuuksien hahmottamiseen. Se esittää tiedon karttakuvan. Ympäristön yleiskuvaa hahmottaa ympäristöfilosofia, jonka piiriin kuuluvat ympäristöestetiikka ja -etiikka, mutta myös esimerkiksi ympäristöoikeuden filosofia sekä luonnontieteellisen ja humanistisen ympäristöntutkimuksen filosofia. Erityistieteet keskittyvät tiedonhankintaan osa-alueillaan, yhteyttä toisiinsa ja kokonaisuuteen pitäen.

Humanististen ympäristötieteiden (*environ-*

mental humanities) tutkimuskohteena on ihmisen esteettiset, eettiset ja emotionaaliset (empaattiset) suhteet ympäristöönsä. Näiden kolmen rinnalle tulee vielä kaksi: ekologiset ja ekonomiset suhteet, joilla niilläkin on humanistisia ulottuvuuksia.

Erityisesti ekologisuuden vaatimus on viime vuosina noussut esiin. Kysymys on ekosysteemeissä ilmenevästä järjestyneisyydestä ja ekosysteemipalveluista eli luonnon meille tarjoamista resursseista. Luonto palvelee ihmistä, ihmisen luontoa. Ympäristö nähdään ymmärtävänä kumppanimme, puhetoverina, johon yhdistää tunneside ja fyysinen riippuvuus. Esteetikko Arnold Berleant kuvaa tällaista osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta todeten:

”Koettuna ympäristö ei ole erillinen vaan aina suhteessa ihmiseen ja hänen maailmaansa, sen pyyeteisiin, toimintoihin ja käytäntöihin. Tämä on ekologian ihmistä koskettava merkitys.” (Berleant 2013.)

Ihmisen ja hänen ympäristönsä symbioottista suhdetta on haluttu korostaa nimeämällä erityinen *Suomen luonnon päivä*, jota vietetään elokuun lopussa. Hanketta käynnistettäessä vuonna 2013 todettiin: ”Ihmiset pyritään havahduttamaan luontomme tuottamien palveluiden tärkeydestä, sillä ilman puhdasta vettä, ruokaa ja ilmaa emme voi elää.”

Kaksi kulttuuria

Englantilainen fyysikko ja kirjailija C.P. Snow puhui vuonna 1959 kahdesta kulttuurista, luonnontieteellisestä ja humanistisesta, ja halusi tuoda ne ja niiden edustajat lähemmäksi toisiaan, keskusteluyhteyteen. Tässä on edelleen tehtävää. Tieteiden rajat ylittävä humanistinen ympäristöntutkimus on pyrkinyt ylittämään myös tämän syvän jakolinjan. Suomessa tällainen ylittäjä oli ensimmäinen luonnonsuojelun valvojamme Reino Kalliola, kasvimaantieteen tutkija ja luontoesseisti.

Perusero luonnontieteellisen ja humanistisen tutkimuksen välillä on siinä, että luonnontieteellinen rajautuu kohteeseen, on neutraalia ja sulkee pois havaitsijan. Humanistis-yhteiskunnallinen tutkimus hyväksyy ihmisen läsnäolon, osallisuuden ja kokemuksellisuuden; tutkimuksen kohteena on ennen kaikkea henkinen vuorovaikutus ja sen kulttuuriset ilmenemät. Tutkija itsekin saattaa tulla mukaan vaikutelmineen, kokemuksineen,

elämyksineen ja havaintoineen. Sama leimaa luontokirjallisuutta, jossa kirjoittaja esiintyy yleensä minämuodossa ja havainnoi yhtäkaa ulkoista ja sisäistä maailmaa, edessään avautuvaa maisemaa ja mielenmaisemaansa.

Estetiikalle kuuluu teoreettisen perustutkimuksen merkityksessä ympäristön kauneus – sen kuvaus, tulkinta ja arvotus – ja soveltavana kauneuden puolustaminen, vaaliminen ja luominen. Käytännön työnä se sitoo teorian jokapäiväisiin tilanteisiin ja hakee ratkaisuja täsmäkysymyksiin. Ympäristöestetiikan ydinalaa ovat esteettisesti merkitykselliset kohteet ja kokemukset. Tästä päädytään esteettiseen ympäristösvivestykseen ja -viisauteen. Ympäristösvivestys on tutkimuksen kohde, mutta myös päämäärä. Tavoitteita edistetään niin kasvatuksella ja valistuksella kuin rakentavalla elämäntapa- ja kulttuurikritiikilläkin.

Oma esteettisen kulttuurin lajinsa on tekemällä tutkiminen: miten materiaali tai kohde käyttäytyy, mikä on sille sopiva käsittelytapa ja mitä sen avulla voi sanoa. ”*Kivi neuvoa tekijää omalla olemuksellaan*”, toteaa kuvanveistäjä Laila Pullinen haastattelijalleen (Tihinen 2013, 16). Taiteilijoilla on usein tapana aloittaa töistään puhuminen sanoilla ”*tutkin teoksessani...*”. Taiteellisen tutkimuksen julkaisumuoto on taideteos, joka sitten kuitenkin vaatii tulkinnan. Kriitikon esteettistä tietoa on nähdä, milloin jokin on oikein, valmis. Hänen, kuten tekijänkin, lahjakkuus on sitä, että on luontais- ta ja opittua silmää ja tajua.

Luomakunta

Vanhahtavan oloinen, nykyään lähinnä uskonnollisissa yhteyksissä käytetty termi on luomakunta. Yhtä nostalgiselta tuntuu jako kivi-, kasvi- ja eläinkuntaan, ihmiskunta sitten neljäntenä, eläinkunnan huipentumana.

Luomakunnan yksikkö on luoma, oli se sitten kehitysopillisesti tai jumalallisesti, selittämättömästi, luotu. Ympäristöjournalisti Philip Shabecoff jättää diplomaattisesti alkuperän auki – tärkeintä on lopputulos, ei synty, hän toteaa haastattelijalleen:

”Olen syvästi vaikuttunut luonnontilaisen maailman kauneudesta ja ihmeellisyydestä. Kuka tai mikä sen loikin, luonto on lopputomasti muunteleva esteettinen mestariteos. [...] Minulle elämä ilman luonnon kauneutta on mahdoton ajatus.” (Henry 2013.)

Voisiko samalla tyyneydellä suhtautua kysymykseen luonnon luoman ja ihmisen tekemän arvosta? Taideluomana käsitteli arkkitehti Gustaf Strengell kirjasarjassaan kotia, rakennusta ja kaupunkia. Luoma eli luomus on luomisen tulos. Se, *Luomus*, on hiljakkoin otettu eläintieteellisen keskusmuseonkin nimeksi.

Luonnon ja ihmisen luomistyö sekoittuu eläinten ja kasvien jalostuksessa. Siinä voi olla avoin esteettinen päämäärä, kuten koristekasvien ja lemmikkieläinten jalostuksessa. Viljelykasveissa tavoitellaan satoisuutta, ravinnepitoisuutta ja makua, tuotantoeläinten jalostuksessa nopeaa kasvua ja eläinten säyseää luonnetta – funktionaalista kauneutta nämäkin.

Luomisen virheet ja epäonnistumiset ovat laji- poikkeamia, joilla voi olla arvo groteskiutensa ansiosta, negatiivisena estetiikkana. Frankensteinin hirviö – keskeneräinen ulkonäöltään ja henkisiltä ominaisuuksiltaan – oli hullun tiedemiehen kohtalokas ja onneton luomus. Tšernobylin ydinvoimalan räjähdysten vapauttama säteily aiheutti lähellä ja kaukana muutoksia perimässä ja tuotti epämuodostumia. Geenimuunteluun kiinnitetään toiveita, samalla kun sen hallitsemattomia seurauksia pelätään.

Kohtaaminen

Olemme ihmisenä ja ihmiskuntana osa ympäristöämme, sisäpuolinen. Samalla kuitenkin, tarkastelijana, otamme etäisyyttä ja katsomme suhdettamme muihin lajeihin, maisemiin, maapalloon ja avaruuteen. Pyrimme luomaan yhteiselolle eettisen normiston, hyvän käytöksen kirjan. Viittaamme kolmenlaiseen kohtaamiseen: lajin, maiseman ja maailman.

Lajienvälinen kohtaaminen: Taiteilija Anna Estarriolan *Systeemi* (2017) on tilateos, jossa ihmiset, eläimet, kasvit, esineet ja tunnistamattomat möyköt tapaavat yhteisessä paneelissa. Teemana on kysymys ”Mitä seuraavaksi?”. Mutta kuinka keskustella, kun luonto puhuu monella äänellä ja kielellä? Tarvitaan tulkki.

Samanluonteinen yhteyden haun tilanne on tieteiselokuvassa, jossa Maahan laskeutuu valtavia munanmuotoisia avaruusaluksia. Tuntematonta on, missä tarkoituksessa vieraat ovat tulleet ja ovatko ne ystävällisiä vai vihamielisiä. Oliot lä-

hettävät erimuotoisia ja -värisiä mustesuihkupilviä. Avuksi kutsutun kielitieteilijän ensimmäinen oivallus on nähdä suihkutuksissa kieli; sitten voi yrittää päätellä sen kielioppia ja sanastoa. Tutkija onnistuu, yhteys saavutetaan, uhka poistuu.

Maiseman kohtaaminen: Kesällä 1994 toteutui Kolilla ensimmäinen kansainvälinen ympäristöestetiikan konferenssi ”Kohtauspaikkana maisema”. Esteetikot, taiteilijat, ympäristöalojen tutkijat, taouselämän edustajat ja luonnonsuojelijat tapasivat Kolin maisemissa – toisensa ja edessään olevan maiseman. Tämän pohjalta syntyi kokoomateos nimeltä *Maiseman kanssa kasvokkain* (2007).

Maisema kohdataan silmästä silmään: katsomme maisemaa – maisema katsoo meitä. Välillemme syntyy vuorovaikutus. Näemme – Aleksis Kiven sanoin – ”ystävälliset äidinkasvat”. Tarkkailemme maiseman ilmeitä ja eleitä, tulkitsemme niitä. Maisema puhuu meille; se puhuttelee. Maisema koskettaa, se on koskettava. Sillä on tunnevaikutus. Maisema henkilöillistyy, siitä tulee kumppani, ystävä. Näin jo Olavi Paavolainen kohtasi Itä-Karjalassa Aunus Harmaasilmän, ”ajattelevan maiseman”, jolle hän antoi etunimen lisäksi tunnelmaa luonnehtivan sukunimen.

Maapallon kohtaaminen: Maa avaruudesta nähtynä on sinivihreä pallo, totaali teos, kokonaistaideteos. Sitä, sen kauneutta astronautit ihastelevat. Kuusta katsottuna ihmisen rakennelmat eivät erotu, ja on tiedon, ei havainnon asia, että Maa on ihmisen muuntelema ja rakentama.

Shakespearen Hamlet pitää kädessään pääkalloa, puhuu sille ja pohtii ihmiselämän luonnetta. Otan kouraani samankokoisen karttapallon, ja ajatukseni kulkevat sen ja sillä elävien asemaan. On sanottu, että Maa avaruudesta nähtynä havainnollisesti keskinäisen riippuvuutemme ja loi suuren yhteenkuuluvuuden tunteen. Tästä tuli konkreettinen velvoite huolenpitoon. Pallon sanoma on sama kuin avaruudesta otettujen Maan valokuvien: pidä minusta huolta!

Maassa, maan tasalta, katse etenee kasveista ja rakennuksista puutarhoihin ja puistoihin, viljelyksiin, liikenneväyliin, kyliin ja kaupunkeihin, metsiin, järviin ja jokiin, meriin ja vuoristoihin, maisemamuotojen suhteisiin. Mitä suurempi kokonaisuus, sitä enemmän havainnon tukena ja perustana ovat kuvat ja kuvaukset. Arkkitehti Bruno Taut lähti fantasia- ja paperiarkkitehtuurissaan

Matterhornin huipun uudelleenmuotoilusta, eteni Alpeihin ja vuorijonoihin, siitä globaalille tasolle ja edelleen linnunrataan ja tällaisten systeemiin systeemeihin (Taut 2004/1919).

Luontorauha

Kun puhumme luonnonrauhasta, tarkoitamme idylliä ilman esillä ja etualalla olevaa ihmistä, mutta myös luontoa ilman rajumyrskyjä, tulvia, saalistavia eläimiä ja nälänhätää. Ihminen jää sivuosaan, varovaiseksi syrjästäkatsojaksi. Idyllikään ei ole pysähtynyt; sen tasapaino on dynaaminen, muuntuva ja aina uudelleenlaiseksi asettuva.

Monella tapaa käymme sotaa luontoa vastaan. Tarvitaan luontorauha – ja tämäkin rauhanliike ansaitsisi Nobelin rauhanpalkinnon!

Luontorauha on sopimus joulurauhan tai koulurauhan tapaan. Se on tahdonilmaus. Tämä tahto on ilmaistu kolmena peräkkäisenä vuonna Kolin huipulta kahden yhdistyksen, Ukko-Kolin Ystävien ja Kalevalaisen Kulttuurin Liiton järjestämässä tapahtumassa. Kesällä 2019 oli vuoroni lukea julistus, joka kuuluu seuraavasti:

”Juhannuksen yöttömän yön valossa kehoitetaan kaikkia luonnossa eläviä ja luonnossa liikkuvia kohtamaan Maan luonto kuten ihmisluontokin kalevalaisen luontosuhteen mukaisella kunnioituksella ja myötäeläen.”

Mallina olleessa ”Suomen Turun joulurauhan julistuksessa” kehoitetaan hartauteen ja hiljaiseen, rauhalliseen käytökseen. Perään luetellaan sopimusrikkomuksen seuraamukset. Luontorauhan julistus on lempeämpi, jos kohta hyvän käytöksen säännöt ovat yhtä velvoittavat. Rauha on molempien julistusten ydinsanoma.

Niin kuin on hyvä käytös ja tahto ihmisten välillä, on hyvä käytös ja tahto ihmisen ja luonnon välillä. Etiketti luo ”kauniin käytöksen” normiston. Ympäristössä se ulottuu roskaamiskiellostä ja eri aisteihin vetoavista pintatason kaunistuskeinoista syvätasolle, ekologisiin tavoitteisiin. Esteettisyys on aistikauneuden rinnalla järkikauneutta, rakenteiden ja niiden toiminnan ymmärtämisen tuottamaa mielihyvää. Esteettinen ja eettinen löytävät toisensa. Ossi Naukkarinen, Aalto-yliopiston estetiikan professori, luonnehtii hyvän suhteen ylläpitoa tahdikkaudeksi (Naukkarinen 2011). Tahdikkaus merkitsee samassa tahdissa kulkemista, yhtä jalkaa ihminen ja luonto.

Tiedämme, ettemme ole kaiken keskipiste –

niin kuin ei Maakaan maailmankaikkeuden. Kokemuksellinen keskipiste kuitenkin olemme, itse kukin. Taivaanlaki on aina päämme päällä. Tiedon ja kokemuksen välinen suhde on jännitteinen. Elämämme on teos teoksessa. Iso teos, maailma, sisältää pienen, elämämme. Suhteet on saatava jäsentymään harmoniseksi kokonaisuudeksi. Se on hyvän elämän perusta.

Teknologia

”Teknologia on seuraava luontomme”, julistaa hollantilainen Next Nature Network. ”Eteenpäin, ei takaisin luontoon”, se vaatii julkaisemassaan manifestiteoksessa *Next Nature Book: Nature Changes along with Us* (van Mensvoort ym. 2015/2012). Kaukonäköisimmät katsovat jo ihmisluontoa pidemmälle, ihmisen jälkeiseen posthumanismiin tilaan. Toinen tai seuraava luonto – ihmisen muuntelema tai tekemä – ei ole yksi vaan seuraavien sarja, jatkumo.

Yleinen kehityslinja on kulkenut luonnosta kulttuuriin, luonnontilaisista muunneltuihin ja tehtyihiin ympäristöihin – kunnes jälleen, emme tiedä koska, luonto on taas ilman meitä, taantuneena tai kehittyneenä, postantroposeenin tilassa.

Positiivisen eli hyväksyvän estetiikan kohteena on luonnontilainen luonto, ja se vaatii nimenomaan tarkastelijan taitoa. Kriittinen estetiikka puolestaan kysyy lisäksi tekijän taitoa, koska kohteena on ”toinen luonto”, muunneltu ja tehty ympäristö, jonka tekemisessä on oma taitonsa ja osaamisensa. Pelkästä tarkastelusta siirrytään aktiiviseen toimintaan. Sivistys on näin ymmärtämistä, käsittämistä, mutta myös tekemisen taitoa. Taidot eriytyvät: on yleissivistykseen kuuluvat tiedot ja taidot, ja on ammattien mukaiset erityistiedot ja -taidot.

Tekemiseen liittyy kritiikki. Kriitikon taitoa on ymmärrettävyyden ja arvon osoittaminen, perustellun tulkinnan tarjoaminen, jonka pätevyyttä yleisö testaa. Näön, kuulon, hajun, maun ja tunnon herkkyys ja tarkkuus on osin synnynnäinen, mutta jalostettavissa ja kehitettävissä. Kriitikko tarvitsee kehittyneitä havaintokykyä, vivahteiden tajua, mutta myös alansa tuntemukseen nojaavaa arvoselukykyä ja makua, herkkyyttä erottaa laatu.

Ympäristövastuu

”Adoptoi monumentti” on liike, joka kehottaa ottamaan vastuun itselleen läheisestä kohteesta. Se

on yritys kehittää vanhemman ja lapsen kaltainen tunne- ja hoivasuhde ihmisen ja luonnon- tai kulttuurikohteen välille. Samalla iso asia muuttuu hallittavan kokoiseksi.

Luonnon esteettistä loukkaamista on luonnonmuistomerkkien tuhoaminen ja elämän ehtojen, kuten elävän maaperän tai puhtaan ilman, turmeleminen – äärimmäisen huonoa käytöstä. Anteeksipyynnöksi käy vain aiheutettujen vaurioiden korjaaminen ja uusien estäminen, ekologinen restauroatio. Sitä on esimerkiksi turvetuotantosoiden palauttaminen kosteikoiksi.

Uuden luomiseen sisältyy vanhan ja aikaiseman kuolema; tässä on väistämätöntä kadotuksen tragiikkaa, arvojen ja makukäsitysten kamppailua. Esteettisenä veloitteena on kauneuden lisääminen ja ruman torjuminen, jos kohta rumalla ja sen suojelulla voi olla kulttuurihistoriallisia perusteita. Yleisenä periaatteena pitäisi kuitenkin olla se, että muutos on esteettisessä mielessä perusteltu vain, jos se parantaa vallitsevaa tilaa. Teknologiafilosofi Frederick Ferré sanoo tämän haastattelussaan näin:

”Elämän tarkoitus on olla kauneuden tekijä – ja kauneuden hävitäjä, jotta syntyisi enemmän kauneutta. Tämä on maailman rytmi.” (Ferré / Paula Gordon Show 2007.)

Hyvässä tarkoituksessa luotu ympäristötai-deteoskin voi olla ympäristöhaitta rikkoessaan ympäristön luonteen. Mutta se voi olla – ja usein onkin – maamerkki, keskipiste ja jäsentäjä, joka parhaimmillaan antaa tilalle uudet ulottuvuudet. Aina ei ole selvää, kummalla tavalla teos toimii; kiistelyjä ovat olleet etenkin Christon massiiviset luonnon- ja kulttuurikohteiden paketoinnit, kattamiset, kehystämiset ja aitaamiset.

Esteettiset veloitteet

”Sivistys alkaa siitä, kun kaikki tieto on poistettu.” Tällä Eino Kailaan liitettyllä hämmentävällä lausumalla korostetaan sitä, että sivistyksessä on vahvasti kysymys asenteista ja moraalista, ”sydämen sivistyksestä”. Tieto on kuitenkin välttämätön perusta ja sen hankkiminen yksilön ja yhteiskunnan vastuulla.

Humanismi korostaa optimistisesti ihmistä tekijänä, vastuullisena toimijana; on tiedostettava mahdollisuudet ja rajat. Aatteellinen humanismi ja humanistiset tieteet kohtaavat. Veloitteita

on yksilöllä itseä ja yhteiskuntaa kohtaan, samoin yhteisöllä jäseniään kohtaan.

Eettinen velvoite on omien lahjojensa täysimääräinen käyttöönotto tekijänä, tulkkina ja kokijana, mahdollisuuksiensa työstäminen todeksi. ”Opi perusasiat, mutta se ei riitä”, näin laulettiin 1960- ja 1970-luvulla. Itsensä kehittämisessä on olennaista jatkuvuus ja kriittinen asenne.

Yhteiskunta asettaa jäsenilleen vaatimuksia, samalla kun opastaa valituksella ja kasvatuksella. Yksi tärkeimmistä yhteisen tahdon ja huolen ilmaisuista, esteettisessäkin mielessä, on perustuslakiin kirjattu velvoite: ”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuri-perinnöstä kuuluu kaikille.” (*Suomen perustuslaki* 11.6.1999/731, 20 §.)

Perustuslakia täsmentää ja rajoja asettaa ympäristölainsäädäntö. Kauneus on kirjoitettu näkyväksi periaateiksi esimerkiksi maa-aineslakiin ja rakennuslakiin. Maa-ainesten ottaminen on järjestettävä niin, ettei kaunis maisemakuva turmellu; maisemallisesti erityisen merkittäviä suojelukohteita ovat harjut.

Lainkuuliaisuutta vaaditaan – mutta mihin asti? Mitä jos lait eivät riitä tai ovat vastoin omaa vakaumusta? Kansalaismielipide saattaa vaatia enemmän tai muuta kuin voimassa oleva laki ja sen tulkinta. Edustajiin ja päättävissä asemassa toimiviin kohdistuu muutospainetta. Jos siihen ei vastata, voidaan perustellusti ja syyttävästikin kysyä Greta Thunbergin tapaan: ”Miksi ette...” Tyytymättömyys ilmenee aktivisminä, kärjistyy ehkä kansalaistottelemattomuudeksi ja ympäristöiskuiksi, muuttuu äärimmillään terrorismiksi. Yhteiskuntarauha on vaarassa. Hyvän ajaja saa Janus-kasvot. Tohtori Jekyllistä tulee traagisesti Mr. Hyde.

Teemu Nikin ohjaama *Armomurhaaja*-elokuva (2017) on kertomus miehestä, joka sivutoinään lopettaa, siis tappaa, eläimiä, mutta on samalla oikeudentuntoinen ja vaativa niiden hyvän käsitteilyn puolustaja. Eläinten kiduttajat saavat häneltä julman ”silma silmästä” -rangaistuksen. Päähenkilö muistuttaa Pentti Linkolaa – luonnon puolustajaa, joka ainakin puheiden tasolla on ollut valmis äärimmäisiin tekoihin. Tässä on ehdottoman hyvän tahdon paradoksi, sama kuin taannoisessa Kamputseassa: totaalaisesti epäonnistunut yritys vaihtaa rappeutuneeksi katsottu kaupunkikulttuu-

ri terveenä pidettyyn, niukkaan agraarielämään.

Ympäristöviisaus

Ympäristöutopiat esittävät tavoitetiloja, dystopiat uhkakuvia. Lähtökohtana on yhtä lailla optimisismi kuin huolikin. Fritz Langin *Metropolis*-elokuva klassikko (1927) päättyy opetuksen ajattelun ja toiminnan välille tarvittavasta tunneherkkyydestä. Pää, sydän ja kädet – eli äly, tunne ja teot – muodostavat kolmiliiton.

Arvojen synteesi – esteettisten, eettisten, emotionaalisten, ekologisten ja ekonomisten – on viisautta, ympäristöviisautta. Tässä on esteettisen ympäristösivistyksen korkein taso. Ympäristösuhteessa on nämä kolme osapuolta: tieto, tunne ja teot. Esteettinen ympäristösivistys on näiden kolmen liitto; tavoitteena on yksilön, yhteisön ja ympäristön hyvinvointi, hyvä elämä – pelkkä olemassaolo ei riitä. Ihmisen hyvä muodostuu rauhallisen tasaisesta arjesta ja elämyksellisistä nousukohdista arvaamattomassa rytmissä. Maa, maapallo, antaa sille rajat, mutta myös edellytykset ja mahdollisuudet.

Kirjallisuutta

- Berleant, Arnold (2013): *An Ecological Understanding of Environment and Ideas for an Ecological Aesthetics*. Teoksessa Cheng Xiangzhan, Berleant, Arnold, Gobster, Paul H. ja Wang Xinhao: *Ecological Aesthetics and Ecological Assessment and Planning*. Henan People's Press, China, 54–72.
- Bläfield, Ville (2019): *Hengenpimeyttä vastaan. Puheenvuoroja sivistyksestä*. Edita, Helsinki.
- Brady, Emily, Brook, Isis ja Prior, Jonathan (2018): *Between Nature and Culture. The Aesthetics of Modified Environments*. Rowman & Littlefield International, London – New York.
- Chihuly, Dale (1998): *Icicles. The Icicle Creek Chandelier. An outdoor glass installation at Sleeping Lady Retreat and Conference Center in Leavenworth, Washington*. Portland Press, Seattle.
- Eaton, Marcia Muelder (1989): *Aesthetics and the Good Life*. Fairleigh Dickinson University Press, Rutherford – Madison – Teaneck / Associated University Presses, London and Toronto.
- Ekroos, Ari (1995): *Kauneus ja rumuus ympäristöoikeudessa. Ympäristöoikeudellinen tutkimus maisemaa ja kaupunkikuvaa koskevasta lainsäädännöstä*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.
- [Ferré, Frederick (2007):] Frederick Ferré on the *Paula Gordon Show: Life and Living*. (The Program was recorded November 21, 2007, in Atlanta, Georgia, US.) <https://www.paulagordon.com/shows/ferre2/>
- Fiala, Andrew (toim., 2015): *The Peace of Nature and the Nature of Peace. Essays on Ecology, Nature, Nonviolence, and Peace*. Brill/Rodopi, Leiden/Boston.
- Hacklin, Saara ja Oksanen, Satu (2019): *Yhteiseloa – Coexistence*. Nykytaiteen museon julkaisuja 166. Kiasma, Helsinki.
- Henry, Tom (2013): *Between the Lines: Enviro Beat Icon* ”Connects the Dots” in Latest Book. *SEJournal*, Fall 2013 (October 15).
- Kaihovaara, Riikka (2019): *Villi ihminen ja muita luontokappaleita*. Atena, Jyväskylä.
- Kivistö, Sari ja Pihlström, Sami (2018): *Sivistyksen puolustus. Miksi akateemista elämää tarvitaan?* Gaudeamus, Helsinki.
- van Mensvoort Koert ja Grievink, Hendrik-Jan (2015/2012): *Next Nature Book. Nature Changes Along with Us*. Second revised edi-

tion. Next Nature Network, Amsterdam.

Naukkarinen, Ossi (2012): *Mihin humanisteja tarvitaan*. Aalto-yliopisto, Helsinki.

Naukkarinen, Ossi (2011): Tahdikkaus esteettis-eettisenä toimintaperiaatteena. *Tiede ja edistys* 36 (2011), 315–330.

Niiniluoto, Ilkka (2010): Miten tieto muuttuu viisaudeksi ja sivistykseksi? *Studia Generalia* 2010. Tieto muuttuvassa maailmassa. 7.10.2010. Tieto, totuus ja viisaus. Helsingin yliopisto.

Ojanen, Eero (2000): *Onko meillä mallit sivistykseen?* Kansanvalistusseura, Helsinki.

Ojanen, Eero (2008): *Sivistyksen filosofia*. Kirjapaja.

Paavolainen, Olavi (2012/1946): *Synkkä yksinpuhelu. Päiväkirjan lehtiä vuosilta 1941–1944*. Otava, Helsinki.

Rapola, Martti (1991/1953): Sivistyksen suomenkielinen nimitys. *Kielikello* 3/1991. (Kirjasta *Risukoista riipomia*, WSOY 1953, lyhennettynä.)

Sepänmaa, Yrjö (2018): Esteettinen maisemasuhde ja ympäristövastuu. Tunteen, tiedon ja taidon liitto. *Elore* 1/2018.

Sepänmaa, Yrjö (2012): Ympäristösivistys on kultuuria, valistusta ja viisautta. *Kanava* 3/2012, 31–35.

Sepänmaa, Yrjö, Heikkilä-Palo, Liisa ja Kaukio, Virpi (toim., 2007): *Maiseman kanssa kasvokkain*. Maahenki, Helsinki.

Shabecoff, Philip (2012): *Habitats of a Human Lifetime*. Becket Mountain Books, Berkshire, Massachusetts.

Sinkkilä, Jyrki, Pihkala, Aapo ja Weckman, Emilia (2019): *Maiseman tekijät. Näkökulmia maisema-arkkitehtuuriin*. Aalto ARTS Books, Espoo.

Snaevarr, Stefan (2010): Aesthetic Wisdom. *International Association for Aesthetics Newsletter*. Volume 35–36. October 2010, 16–21.

Snow, C.P. (1998/1959): *Kaksi kulttuuria. (The Two Cultures.)* Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita, Helsinki.

Stranius, Leo (2008): Ympäristösivistyksen lähtökohtia ammattikorkeakouluissa. Teoksessa *Ammattikorkeakoulu ja sivistys*. Toim. Pekka Nummela, Mervi Priman, Osmo Lampinen ja Matti Vesa Volanen. Opetusministeriön julkaisuja 2008:34. Opetusministeriö, Helsinki, 175–183.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Taut, Bruno (2004/1919): *Alpine Architektur. Eine Utopie. | Alpine Architecture. A Utopia*. Prestel Publishing, New York.

Tihinen, Juha-Heikki (2013): Kaaria ja kaareumia. Laila Pullisen taideteen merkitsevistä muodosta. Näyttelyluettelossa *Arcus lucis, Laila Pullinen. Valon kaari | Ljusbåge | Arc of Light*. Teresia ja Rafael Lönnströmin Säätiö, Rauma, 13–20.

Valjakka, Timo (2018): Luomiskertomus ja maailmanloppu. / The Creation Story and the End of the World. *Petri Ala-Maunus*. [Näyttelyluettelo.] Makasiini Contemporary, Turku. 2+2 numeromatonta sivua.

Elokuvia

Lang, Fritz (ohjaus, 1927): *Metropolis*. Universum Film AG (UFA), Saksa. (Myös Giorgio Moroderin versio vuodelta 1982.)

Nikki, Teemu (ohjaus, 2017): *Armomurhaaja*. It's Alive Films, Helsinki.

Reggio, Godfrey (ohjaus, 1982): *Koyaniasqatsi. (Life out of Balance.)* IRE Productions, Santa Fe, USA.

Muita teoksia

Estarriola, Anna (2017): *The System*. Multimediainstallaatio. Galleria Sinne, Helsinki 8.6.–5.8. (Porin taidemuseon kokoelmat.)

Kirjoittaja on Itä-Suomen yliopiston ympäristöestetiikan emeritusprofessori. Artikkelit perustuu hänen esitelmäänsä Professoriliitto 50 vuotta -juhlaesitelmätilaisuudessa ”Luonto, ihminen & kestävä kehitys” Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa 29.10.2019. Esitelmä ja artikkeli on toteutettu Suomen Kulttuuri-rahaston vuonna 2019 myöntämällä Eminentia-apurahalla.

Palkittuja

Kahdeksan uransa alussa olevaa tutkijaa esitteli uusia tutkimusideoitaan Slushin ja Skolarin tutkimusideoiden pitchauskilpailun finaalissa marraskuun lopulla. Pääpalkinnon, eli 100 000 euron tutkimusrahoituksen, voitti kasvien vointia tulkaavaa alkometriä kehittävä VTT:n tutkija **Thomas Hausmaninger**.

Suomalaisen Tiedeakatemian vuoden 2019 Väisälän palkinto myönnettiin matematiikan professori **Tuomo Kuuselle** (Helsingin yliopisto) ja optiikan professori **Goëry Gentyille** (Tampereen yliopisto). Kuusen tutkimus kohdistuu epälineaarisii osittaisdifferentiaaliyhtälöihin, variaatiolaskentaan ja todennäköisyyslaskentaan. Gentyin tutkimusalue on ultranopea fotoniikka, missä hän on tehnyt ansiokasta teoreettista, numeerista ja kokeellista tutkimusta.

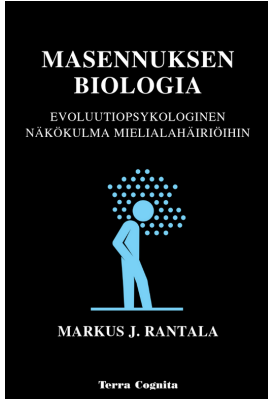
A. I. Virtanen -palkinto luovutettiin Åbo Akademin kemiallisen reaktiotekniikan professorille **Tapio Salmelle** joulukuussa. Suomalaisten Kemistien Seura, Ravitsemuksen Tutkimussäätiö ja Societas biochemica, biophysica et microbiologica Fenniae antavat palkinnon tunnustukseksi kansainvälisesti korkeatasoisesta tutkimustyöstä. Salmen tutkimus ”kinetiikan, katalyyzin ja kemiallisten reaktorien alalla on kansainvälisesti tunnustettua perustutkimusta”. Hänen tutkimusprojektinsa ovat johtaneet useisiin tieteellisiin ja teknisiin läpimurtoihin.

Professoriliitto on valinnut Vuoden Professoriksi maantieteen professori **Anssi Paasin** Oulun yliopistosta. Valinta julkistettiin Communicatio Academica -tapahtumassa Vaasassa. Paasia pidetään kansainvälisesti tunnetuimpana, arvostetuimpana ja siteeratuimpana suomalaisena ihmismaantieteilijänä. Hänen tutkimustyötään kuvaa monitieteisyys ja ennakkoluulottomuus. Tutkimusaiheet ovat hyvin ajankohtaisia: rajat, humanitaarinen maahanmuutto ja nationalismin nousu.

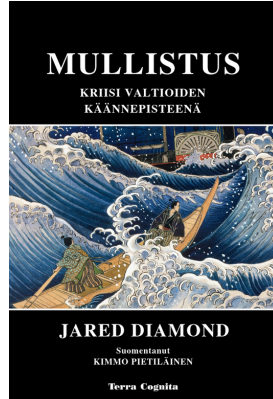
Suomen tiedetoimittajainliitto on jakanut vuoden 2020 tiedetoimittaja-palkinnon ja tiedeviestintäpalkinnon. Vuoden tiedetoimittaja on Ylen Tiedeykkösessä työskentelevä toimittaja **Leena Mattila**. Tiedeviestintäpalkinnon saajat ovat Ur-san tiedottaja, tähtitieteilijä **Anne Liljeström** ja arkeologi, bloggaaja **Ilari Aalto**.

Terra Cognita

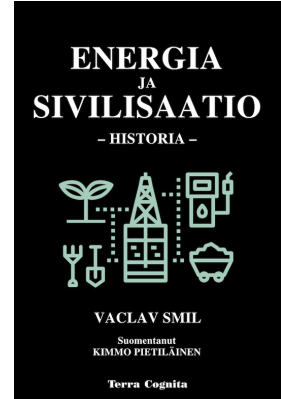
Parasta suomenkielistä tietokirjallisuutta.

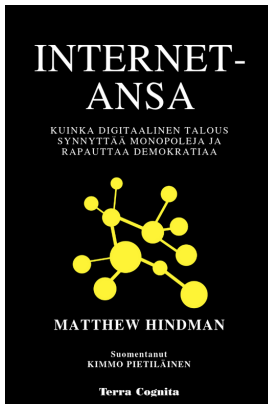
Markus J. Rantala: *Masennuksen biologia, Evoluutiopsykologinen näkökulma mielialahäiriöihin.* Ovh. 40 €.

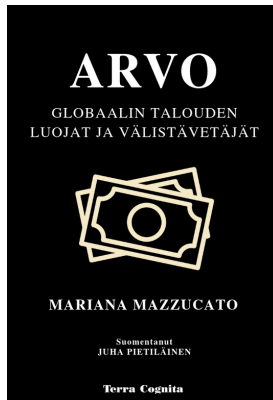
Jared Diamond: *Mullistus, Kriisi valtioiden käännepiirteenä.* Ovh. 50 €.

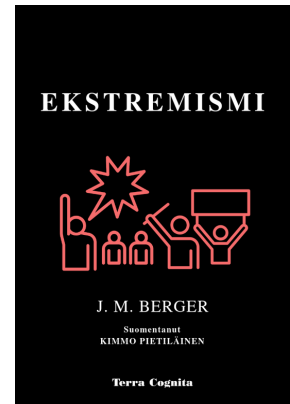
Vaclav Smil: *Energia ja sivilisaatio, Historia.* Ovh. 60 €.

Matthew Hindman: *Internet-ansa, Kuinka digitaalinen talous synnyttää monopoleja ja nakertaa demokratiaa.* Ovh. 40 €.

Mariana Mazzucato: *Arvo, Globaalın talouden luojat ja välistävetäjät.* Ovh. 40 €.

J. M. Berger: *Ekstremismi.* Ovh. 30 €.

Hyvin varustetuista kirjakaupoista tai suoraan kustantajalta.

www.terracognita.fi